Κοινωνικά προβλήματα κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας: πλούτος, δουλεία, πόλεμος-ειρήνη (Παυλίνα Δούζη)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 30 Ιουνίου, 2008

Εισαγωγή

α) Η σημασία του όρου «Κοινωνικό πρόβλημα»
β) Σημασία του όρου «Πατέρες της Εκκλησίας»
γ) Η στάση των Πατέρων έναντι των κοινωνικών προβλημάτων

1. Πλούτος και ιδιοκτησία

α) Η ιδιοκτησία στους αρχαίους λαούς (Έλληνες – Ρωμαίους – Ιουδαίους)
β) Η ιδιοκτησία και ο πλούτος στη Χριστιανική διδασκαλία
γ) Η στάση των Πατέρων έναντι της ιδιοκτησίας και του πλούτου

2. Το πρόβλημα της δουλείας

α) Η δουλεία στην αρχαιότητα (Έλληνες – Ρωμαίοι – Ιουδαίοι)
β) Η δουλεία στον Χριστιανισμό
γ) Η στάση και οι απόψεις των Πατέρων έναντι της δουλείας

3. Πόλεμος – Ειρήνη

α) Το πρόβλημα του πολέμου σε παγκόσμια κλίμακα
β) Η ειρήνη και ο πόλεμος στην διδασκαλία του Χριστιανισμού
γ) Οι Πατέρες έναντι του πολέμου και της ειρήνης

Επίλογος

Κοινωνικά προβλήματα κατά τους Πατέρες της Εκκλησίας: πλούτος, δουλεία, πόλεμος-ειρήνη

Εισαγωγή

[…]

α) Η σημασία του όρου «Κοινωνικό πρόβλημα»

[…]

β) Σημασία του όρου «Πατέρες της Εκκλησίας»

[…]

γ) Η στάση των Πατέρων έναντι των κοινωνικών προβλημάτων

Από την εποχή της εμφανίσεώς του, ο Χριστιανισμός δεν αδιαφόρησε για τα κοινωνικά προβλήματα της κάθε ιστορικής περιόδου, αλλά βοήθησε άμεσα ή έμμεσα στην συνειδητοποίηση και επίλυσή τους. Το ενδιαφέρον της Εκκλησίας, λόγω του προσωποκεντρικού χαρακτήρα της, **δεν πρέπει να παρερμηνευθεί και να τεθεί σε άλλη βάση. Η παρουσία της στον κόσμο δεν αποβλέπει στην βελτίωση των κοινωνικών δομών, αλλά στην σωτηρία και ανακαίνιση των ανθρώπων**. Το ενδιαφέρον για τις κοινωνικές δομές εκδηλώνεται μέσω της εφαρμογής των θεϊκών εντολών και της καλλιέργειας της αυτοθυσίας και της αγάπης.
Οι Πατέρες τής Εκκλησίας λοιπόν, ως εκφραστές του γνήσιου χριστιανικού πνεύματος και ποιμένες του λαού του Θεού, καλλιέργησαν αυτό το ενδιαφέρον για τους κοινωνικούς θεσμούς, τους οποίους όμως δεν έβλεπαν ανεξάρτητα από τα πρόσωπα αλλά και δεν αδιαφορούσαν γι' αυτούς περιοριζόμενοι στα πρόσωπα. Ως γνήσιοι εκφραστές τής χριστιανικής διδασκαλίας, καλλιέργησαν την αγάπη, η οποία εκδηλώνεται πρωτογενώς σε επίπεδο προσώπων και δεν αδιαφορεί για τη δικαιοσύνη.
Η κοινωνική αδικία αποκαταστάθηκε με τους επίμονους αγώνες των Πατέρων, οι οποίοι έλεγχαν και καυτηρίαζαν τις κακώς κείμενες δομές τής κοινωνίας και πολλές φορές αυτός ο έλεγχος στρεφόταν προς όλες τις κατευθύνσεις. Ζώντας και εφαρμόζοντας την εντολή τής αγάπης, που στην ουσία είναι εντολή θυσίας, υπέμειναν οι ίδιοι καρτερικά αδικίες που γίνονταν σε βάρος τους χωρίς να παραιτηθούν απ' τον αγώνα για την υπεράσπιση του πλησίον. Ως πνευματικοί καθοδηγητές και ποιμένες, γνώριζαν καλά την ανθρώπινη ψυχή και απέδιδαν αξία στην προσωπικότητα του κάθε ανθρώπου. Ετσι επιδίωκαν να εξυψώσουν τον άνθρωπο με παιδαγωγικά μέσα. Ο **άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος** αναφέρει σχετικά ότι «και η καλή πράξη δεν πρέπει να είναι ακαθοδήγητη». Παράλληλα για να καυτηριάσουν την κοινωνική αδικία δεν χρησιμοποιούσαν μέσα και μεθόδους, που αντιστρατεύονταν στο ευαγγελικό κήρυγμα. Διακήρυξαν δηλαδή ότι τα μέσα για την επίτευξη ενός

στόχου, πρέπει να έχουν την ίδια ηθική αξία που έχει ο σκοπός. Χαρακτηριστικά ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** παρατηρεί ότι «κανείς δεν γιατρεύει το κακό με το κακό».
Συνοπτικά οι Πατέρες, με βάση τη χριστιανική διδασκαλία, ανέπτυξαν δημόσια τη σκέψη τους για τις κοινωνικές δομές, η οποία επέδρασε στην κοινωνική ζωή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας βαθιά και πολλαπλά. Τέλος οι Πατέρες της Εκκλησίας επέδρασαν χωρίς να φαίνονται, όσο τους επέτρεψαν οι περιστάσεις, για να δημιουργήσουν μια καλύτερη κοινωνία.

1. Πλούτος και ιδιοκτησία

α) Η ιδιοκτησία στους αρχαίους λαούς (Έλληνες – Ρωμαίους – Ιουδαίους)

[…]

β) Η ιδιοκτησία και ο πλούτος στη Χριστιανική διδασκαλία

Ο Χριστιανισμός, ως αποκάλυψη και πνευματική κατάσταση, δεν κάνει διάκριση των ανθρώπων σε τάξεις πλουσίων και φτωχών αλλά μόνο ευσεβών και ασεβών. Ζώντας όμως η Εκκλησία μέσα στον κόσμο, χωρίς αυτό να σημαίνει την ταύτισή της μ' αυτόν, δεν μπορεί να αγνοήσει την υπάρχουσα κατάσταση μέσα στην κοινωνία, γι' αυτό και πήρε θέση εμμέσως ή αμέσως απέναντι σ' αυτό το κοινωνικό φαινόμενο, την διάκριση πλουσίων και φτωχών. Στην Καινή Διαθήκη δεν τίθεται κάποια συγκεκριμένη διδασκαλία περί ιδιοκτησίας και πλούτου. Μελετώντας όμως κανείς τα **ευαγγελικά κείμενα** διαφαίνεται ότι ο ίδιος ο Χριστός ευνόησε την ακτημοσύνη απ' την ατομική ιδιοκτησία. Εντέλλεται σ' όλους να μη θησαυρίζουν επίγειους θησαυρούς, ενώ απευθυνόμενος στον πλούσιο νεανίσκο παραγγέλλει: «ει θέλεις τέλειος είναι, ύπαγε πώλησόν σου τα υπάρχοντα και διάδος πτωχοίς». Σε άλλο σημείο των ιερών Ευαγγελίων ο Χριστός βεβαιώνει ότι είναι δύσκολο για τους πλουσίους να εισέλθουν στη βασιλεία του Θεού, ενώ ταλανίζει τους πλουσίους, μακαρίζει τους πτωχούς και συνιστά στους ακροατές του να μη μεριμνούν για την εξωτερική ενδυμασία και την τροφή.
Η προαναφερθείσα διδασκαλία του Ιησού Χριστού δεν σημαίνει παντελή στέρηση και κατάργηση της ιδιοκτησίας. Ο Ιησούς αποδίδει ανώτερη αξία στην ανθρώπινη προσωπικότητα και δεν μεταχειρίζεται κοινωνικά ή οικονομικά κριτήρια έναντι των διαφόρων τάξεων. Αποδοκιμάζει ό,τι εμποδίζει την πραγμάτωση της βασιλείας του Θεού. Η προσκόλληση στα υλικά αγαθά αποτρέπει απ' αυτήν την πραγμάτωση. Οδηγεί σταδιακά στην πλεονεξία, καλλιεργεί την φιλαυτία, ενώ εκδιώκει την αγάπη και καθιστά τον πλησίον αλλότριο της Βασιλείας του Θεού. Ο Ιησούς Χριστός ανάγει τις σχέσεις πλουσίων και φτωχών σε ανώτερο επίπεδο, όπου οι δύο τάξεις δεν βρίσκονται σε εχθρικά στρατόπεδα, αλλά συμπορεύονται μέσα στην Βασιλεία του Θεού. Την ίδια τακτική ακολούθησε η Εκκλησία, η οποία είναι «ο Χριστός

παρατεινόμενος εις τους αιώνας». Κατανοώντας την διδασκαλία του Θεανθρώπου για το θέμα του πλούτου και τις σχέσεις πλουσίων και φτωχών την εφήρμοσε στο βίο των μελών της. Ετσι στην αρχή της δράσεώς της, βρέθηκε ενώπιον ενός δύσκολου προβλήματος, του τρόπου οργάνωσης της οικονομικής ζωής τής κοινότητας. Τα μέλη είχαν «άπαντα κοινά», πωλούσαν τα κτήματα, που τυχόν είχαν υπό την κατοχή τους, και τα εισπραττόμενα χρήματα διέδιδαν σε όλους.
Σταδιακά η πράξη αυτή της κοινότητας των Ιεροσολύμων συστηματοποιήθηκε και έτσι γινόταν διανομή των υλικών αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες κάθε μέλους. Στην πορεία όμως, η πράξη απέδειξε ότι η δίκαιη κατανομή των εν λόγω αγαθών ήταν μάλλον έργο δυσχερές. Για την οργάνωση κοινών τραπεζών, κατόπιν εισηγήσεως των Αποστόλων, το πλήθος των πιστών εξέλεξε επτά διακόνους, γνωστούς για το ήθος και τις ικανότητές τους.
Την διδασκαλία των Αποστόλων αλλά και της Εκκλησίας γενικότερα διέπει το πνεύμα τής εκούσιας προσφοράς για την περίθαλψη των ενδεών. Γι' αυτό και ο **Απόστολος Παύλος** αναγνωρίζει σε κάθε πιστό πλήρη ελευθερία λέγοντας ότι «ιλαρόν δότην αγαπά ο Θεός», ενώ συνιστά την αυτάρκεια και παραγγέλλει στους πλουσίους να μη προσκολλώνται στον πλούτο εναποθέτοντας σ' αυτόν κάθε ελπίδα τους. Ο ίδιος ο απόστολος αφήνει στην προαίρεση των Χριστιανών της Γαλατίας και της Κορίνθου την διοργάνωση της λογίας για την κοινότητα των Ιεροσολύμων, τονίζοντας την ανάγκη αγάπης σε τέτοιες πράξεις φιλανθρωπίας. Ο **αδελφόθεος Ιάκωβος** τονίζει και επισημαίνει την φιλανθρωπία, που προέρχεται από καλή θέληση, θεωρώντας ότι αυτή αποτελεί καρπό γνήσιας πίστεως.

γ) Η στάση των Πατέρων έναντι της ιδιοκτησίας και του πλούτου

Οι Πατέρες τής Εκκλησίας εκφράζοντας το γνήσιο χριστιανικό πνεύμα, δεν καταδικάζουν την ιδιοκτησία ως θεσμό, αλλά την κακή χρήση της. Διακρίνουν τα αγαθά σε δύο κατηγορίες: στα **ελεύθερα**, αυτά που με αφθονία παρέχει ο Θεός σ' όλους τους ανθρώπους, διότι είναι απαραίτητα για τη ζωή. Ως ελεύθερα αγαθά χαρακτηρίζονται ο αέρας, το φως, το νερό. Η δεύτερη κατηγορία, στην οποία διαχωρίζονται τα αγαθά της γης, είναι τα **οικονομικά**, εκείνα που για να παραχθούν, χρειάζονται την ανθρώπινη συμβολή και που διακρίνουν τους ανθρώπους σε πλουσίους και πτωχούς.
Τα ελεύθερα αγαθά, όπως προαναφέρθηκε, είναι κοινά γιά όλους, ενώ τα οικονομικά αποτελούν ιδιοκτησία κάποιας μερίδας ανθρώπων. Ο **άγιος Ιωάννης Ο Χρυσόστομος** διαβλέπει την ρύθμιση αυτή ως μέτρο της σοφίας του Θεού, διότι χωρίς να βλάπτεται η επιβίωση του ανθρώπου μπορεί ελεύθερα να ασκηθεί η δικαιοσύνη. Και συνεχίζει τη σκέψη του ο ιερός πατήρ, παρατηρώντας ότι αν ήταν ιδιόκτητα τα ελεύθερα αγαθά, υποκρύπτονταν ο κίνδυνος οι πλεονέκτες να τα εμπορευθούν και έτσι να καταδικάσουν σε θάνατο αυτούς που δεν μπορούσαν να τα αποκτήσουν.
Αν πάλι, ήταν κοινά τα χρήματα για όλους, δεν θα υπήρχε περιθώριο ο άνθρωπος να

εργαστεί για την αγάπη και τη δικαιοσύνη.
Ετσι διαβλέπουν οι Πατέρες της Εκκλησίας, και συγκεκριμένα οι **Τρεις Ιεράρχες**, ότι η ιδιοκτησία των οικονομικών αγαθών είναι θεσμός αποδεκτός, αλλά δέν συνδέεται με τη φύση του ανθρώπου ώστε η απώλειά της να τον αλλοτριώνει. Ο απανθρωπισμός και η αλλοτρίωσή του δεν συνδέονται με την ιδιοκτησία ή όχι των οικονομικών αγαθών αλλά με την αμαρτία. Η ιδιοκτησία, για τους Πατέρες της Εκκλησίας, αποτελεί θεσμό, ο οποίος δόθηκε μεν απ' το Θεό, αλλά συμβατικά, διότι ήταν πολύ χρήσιμος για τον μεταπτωτικό άνθρωπο. Ήταν αποτέλεσμα και συνέπεια της επιθυμίας του. Ανατρέχουν οι Πατέρες στην παραδείσια κατάσταση του ανθρώπου, όπου δεν υπήρχαν ούτε διαιρέσεις, ούτε ανισότητα. Χαρακτηριστικά ο **άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος** σημειώνει: «...συ βλέπε την πρώτην ισονομίαν, μη την τελευταίαν διαίρεσιν...».
Ετσι η ιδιοκτησία αποτελεί αναγκαίο θεσμό για τον αμαρτωλό άνθρωπο ώστε να υπηρετεί την ενότητα του ανθρωπίνου γένους.
Μέσα στο σχέδιο της θείας σοφίας είναι να υπάρχει πλήθος αναγκαστικών αλληλεξαρτήσεων για να υπάρξει εύρυθμη λειτουργία του κοινωνικού οργανισμού. Η διάκριση της κοινωνίας σε πλούσιους και πτωχούς είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, απαραίτητη, γιατί δίδεται η δυνατότητα στους ανθρώπους να ασκήσουν την ελευθερία τους. Δεν πρέπει ο πλούσιος να νομίζει ότι βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση και ότι δεν έχει την ανάγκη των άλλων, ούτε ο φτωχός να νιώθει εξαρτημένος.
Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** παρατηρεί ότι δεν είναι δυνατή η επιβίωση των πλουσίων χωρίς τις υπηρεσίες των πτωχών ενώ η επιβίωση των πτωχών, γεωργών, αγροτών είναι εφικτή. Στο πλαίσιο της σκέψεως του αγίου Ιεράρχου ανήκει και η υποθετική κατασκευή δύο πόλεων, όπου στη μία ζουν μόνο πλούσιοι και στην άλλη μόνο πτωχοί. Ετσι η πόλη των πτωχών, γεωργών, αγροτών, μπορεί να επιβιώσει, ενώ η πόλη των πλουσίων, αν στερηθεί τις υπηρεσίες των πτωχών θα καταστραφεί. Παράλληλα η άνιση κατανομή του πλούτου και ο διαχωρισμός στις τάξεις πλουσίων και φτωχών είναι δοσμένη από το Θεό για να δοθεί η ευκαιρία στους μεν πρώτους να εκδηλώσουν τη φιλανθρωπία και τη χρηστότητά τους, στους δε πτωχούς να επιδιώξουν την καρτερία και την υπομονή, όπως παρατηρεί σχετικά **ο Μέγας Βασίλειος**. Μέσα σ' αυτό το κλίμα των αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των δύο τάξεων οι Πατέρες βλέπουν τους πλουσίους ως οικονόμους και διαχειριστές της περιουσίας, που τους έχει αναθέσει ο Θεός. Απόλυτος κύριος της γης είναι μόνο ο δημιουργός του, ο Θεός, η κυριότητα του ανθρώπου είναι κατ' ανάθεση. Ο κάτοχος οποιασδήποτε περιουσίας την έχει λάβει απ' το Θεό, για να τη διαχειρίζεται για τη φροντίδα των προσωπικών του αναγκών χωρίς να παραβλάπτεται η επιβίωσή του, τα υπόλοιπα δε αγαθά, όσα δηλαδή ξεπερνούν τα όρια της αυτάρκειας, να τα διαθέτει υπέρ των ενδεών.
Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** θέλοντας να τονίσει ότι οι πλούσιοι επιτελούν κοινωνικό λειτούργημα, αναφέρει ότι όσα έχει κάποιος υπό την κατοχή του, είναι όλα δοσμένα απ' το Θεό, ενώ χαρακτηρίζει τις φράσεις «εμόν» και «σόν» ως λέξεις μικρής σημασίας. Αλλού σημειώνει χαρακτηριστικά «εάν τις δώση σοι

παρακαταθήκην, μη δύναμαί σε καλέσαι πλούσιον; Ουχί. Διατί; Αλλότρια γαρ κέκτησαι. Τούτο γαρ παρακαταθήκη εστίν». **Η κτήση πλούτου πέρα απ' τα όρια της αυτάρκειας είναι ηθικά αθέμιτη**.
Ο **Μέγας Βασίλειος** αναφέρει χαρακτηριστικά ότι, αν ο καθένας χρησιμοποιούσε τον πλούτο για τις ανάγκες του, το δε υπόλοιπο αυτού, το περιττό, μετέδιδε στους δεομένους, κανένας δε θα ήταν ούτε πλούσιος ούτε πτωχός. Ο ίδιος πατήρ, για να διδάξει το ποίμνιό του αλλά και τους Χριστιανούς κάθε εποχής, λαμβάνει επιχειρήματα απ' την ιστορία των αρχαίων Ελλήνων αναφέροντας ότι αυτοί είχαν κοινή τράπεζα και κοινά συσσίτια βάσει νόμου τής πολιτείας.
Ο **άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος** συνιστά να μην θησαυρίζουμε και να φυλάττουμε τα αγαθά, ενώ άλλοι υποφέρουν απ' την πείνα. Αναφέρει χαρακτηριστικά: «Συ τοίνυν, δούλε Χριστού, μη πάθης μηδέν αγενές... μη παραδράμης τον αδελφόν σον, σον εστί μέλος και εν τη συμφορά κάμπτεται. Σοι εγκαταλέλειπται ο πτωχός». Ως δείγμα της σωστής χρήσεως του πλούτου οι Πατέρες συνιστούν την αυτάρκεια, την οποία επιβάλλει η καινή εντολή της αγάπης. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** αναφέρει ότι αυτός που αγαπά τον πλησίον του όπως τον εαυτό του δεν θα έχει υπό την κατοχή του τίποτε περισσότερο από εκείνον.
Κατά τον **Μέγα Βασίλειο**, η αγάπη είναι έμφυτη δύναμη και θεμελιώδης λειτουργία του ανθρώπου. Η εφαρμογή αυτής στην χρήση του πλούτου εξισορροπεί τις κοινωνικές ομάδες και κάνει τους πλούσιους καλούς διαχειριστές των αγαθών του Θεού. Αναφερόμενος ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** στην πρώτη χριστιανική κοινότητα των Ιεροσολύμων, όπου επικρατούσε η κοινοχρησία των αγαθών, αποτέλεσμα της αγάπης που υπήρχε μεταξύ τους, παρατηρεί χαρακτηριστικά: «Ειπέ δέ μοι, η αγάπη την κοινοκτημοσύνη έτεκεν ή η κοινοκτημοσύνη την αγάπην; Εμοί δοκεί η αγάπη την ακτημοσύνην».
Οι Πατέρες της Εκκλησίας κατακρίνουν τους πλουσίους εκείνους που κάνουν κακή χρήση του πλούτου και δείχνουν αδιαφορία για τη δυστυχία των άλλων. Ο**Κλήμης Αλεξανδρεύς**, ξεκινώντας απ' την άποψη ότι τα υλικά αγαθά δημιουργήθηκαν απ' το Θεό για χρήση όλων των ανθρώπων, στηρίζεται στο αρχαίο γνωμικό «*κοινά τα των φίλων*» και παρατηρεί ότι, εφόσον είναι κοινά όλα για τους φίλους και ο άνθρωπος είναι θεοφιλής, τότε «*γίνεται δη ουν τα πάντα του Θεού και των ανθρώπων*». Σε άλλο σημείο παρατηρεί ότι ο αληθινά πλούσιος δεν είναι «*ο έχων και φυλάττων*» αλλά αυτός που μεταδίδει στους ενδεείς. Αυτή η μετάδοση είναι που χαρακτηρίζει την μακαριότητα και την ευτυχία του ανθρώπου. Ο **Μέγας Βασίλειος** επικρίνει δριμύτατα την φιλοχρηματία των πλουσίων και καυτηριάζει εκείνους που αδιαφορούν για τη δυστυχία των άλλων, χαρακτηρίζοντας λωποδύτη εκείνον, που ενώ μπορεί να ενδύσει τον γυμνό, δεν το κάνει. Ενώ σε άλλο σημείο παρατηρεί ότι στον πεινασμένο, το γυμνό και τον ανυπόδητο ανήκουν ο άρτος, το ένδυμα και τα υποδήματα, τα οποία φυλάττονται απ' τον πλούσιο και «*κατασήπονται εις τας αποθήκας*». Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** χαρακτηρίζει την υπέρμετρη μέριμνα και προσκόλληση στον πλούτο ως βλακεία και παρατηρεί ότι ο Θεός δεν έδωσε περισσότερα υλικά αγαθά για να σπαταλώνται σε μέθη και πολυτέλεια, αλλά για να

διανέμονται στους δεομένους. Χαρακτηρίζει ο ιερός πατήρ ως αρπαγή και πλεονεξία να μη διανέμονται στους άλλους τα αγαθά που περισσεύουν.
Ετσι οι Πατέρες, μέσω της διδασκαλίας τους, δεν έχουν σκοπό να ανατρέψουν την υπάρχουσα κατάσταση, όπως αυτή νοείται στο πλαίσιο ταξικών αγώνων, αλλά μέσω της καλλιέργειας της αγάπης να εξισορροπήσουν τις αντιθέσεις, ώστε ούτε πλούσιος να υπάρχει ούτε φτωχός.

2. Το πρόβλημα της δουλείας

α) Η δουλεία στην αρχαιότητα (Έλληνες – Ρωμαίοι – Ιουδαίοι)

[…]

β) Η δουλεία στον Χριστιανισμό

Ο Χριστιανισμός, ως νέος τρόπος ζωής, έλαβε θέση έναντι του συστήματος της δουλείας, της οποίας η αντίθεση έναντι του ηθικού φυσικού νόμου είχε γίνει αισθητή στην αντίληψη πολλών φιλοσόφων. Στα ευαγγέλια δεν παρατηρείται λεπτομερής διδασκαλία σχετικά με το θεσμό της δουλείας. Οι συγγραφείς της Καινής Διαθήκης και συγκεκριμένα ο **απόστολος Παύλος** παραγγέλουν στους Χριστιανούς δούλους να υποτάσσονται στους κυρίους τους, ανεξάρτητα από το αν τους φέρονται σκληρά ή φιλάνθρωπα. **Η προτροπή αυτή δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως παθητικότητα και δουλοπρέπεια αλλά ως φόβος Θεού, απλότητα καρδιάς και αφορμή για να ευλογείται το όνομα του Κυρίου**. Παράλληλα οι Απόστολοι διδάσκουν τους κυρίους δούλων να παρέχουν δικαιοσύνη και να φέρονται ίσα απέναντι σ' αυτούς.
Παραινέσεις και συμβουλές προς τους δούλους συναντώνται και στην μεταποστολική γραμματεία. Κατά τον 2ο μ.Χ. αιώνα **πολλοί χριστιανοί ήταν, και συχνά παρέμεναν, εκουσίως δούλοι**. Η χριστιανική διδασκαλία δεν έκανε καμία διάκριση μεταξύ ελευθέρου και δούλου, διδάσκοντας ότι **ο Χριστός πρόσφερε του εαυτό Του θυσία και δια του θανάτου Του ελευθέρωσε όλους απ' τη δουλεία της αμαρτίας και κατά συνέπεια απάλλαξε όλους από κάθε είδους δουλεία**.
Παράλληλα **η ηθική αξία και αξιοπρέπεια της προσωπικότητας** αναγνωρίζεται σε όλους, ελεύθερους και δούλους. **Ο δούλος έχει τη δυνατότητα να γίνει άγιος και αυτό το απέδειξε τρανώς η ιστορία της Εκκλησίας**. Πολλοί δούλοι υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο και αφιερώθηκαν στη μνήμη τους πολλοί ναοί.

Οι **Απόστολοι** διδάσκοντας και συμβουλεύοντας τους δούλους να υπομένουν καρτερικά το ζυγό της δουλείας, ομολογούν εμμέσως ότι **η δουλεία αποτελεί κακό, όπως και οι διάφορες δοκιμασίες με τις οποίες είναι αναπότρεπτα συνυφασμένος ο παρών βίος, και απαλλαγή απ' αυτές επιθυμεί κάθε άνθρωπος**. Η χριστιανική διδασκαλία βεβαιώνει ότι όλοι οι άνθρωποι είναι αδελφοί μεταξύ τους και τούτο διαφαίνεται στο γεγονός ότι δούλοι και ελεύθεροι γίνονται προνομιούχα μέλη της Εκκλησίας. Οι δούλοι, οι οποίοι ασπάζονταν τη νέα πίστη, συμμετείχαν στις συνάξεις και την κλάση του άρτου χωρίς καμμία διάκριση. Στο πλαίσιο της εν Χριστώ αδελφότητας που αναπτυσσόταν μεταξύ κυρίου και δούλων, πολλοί Χριστιανοί μετά την εισδοχή τους στους κόλπους της Εκκλησίας, άρχισαν να χειραφετούν τους δούλους τους.

γ) Η στάση και οι απόψεις των Πατέρων έναντι της δουλείας

Οι Πατέρες της Εκκλησίας, ως ποιμένες του λαού του Θεού, δεν ήταν δυνατό να αγνοήσουν ένα τόσο μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα, όπως ήταν η δουλεία. Ο τρόπος όμως με τον οποίο αντέδρασαν έναντι αυτού του κοινωνικού προβλήματος, απετέλεσε αφορμή να χαρακτηρισθεί δυσμενώς αυτή τους η θέση. Ο**άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος**, στην **ομιλία του στην προς Φιλήμονα επιστολή του Αποστόλου Παύλου**, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ο προαναφερθείς απόστολος δεν παρακινεί για κατάργηση της δουλείας, διότι μια τέτοια ενέργεια θα προκαλούσε την κατηγορία ότι ο Χριστιανισμός «επί ανατροπή των πάντων εις τον βίον εισενήνεκται».
Στην προσπάθειά τους οι Πατέρες να διδάξουν τους πιστούς, δούλους και ελεύθερους, τα καθήκοντά τους μέσα στα πλαίσια της χριστιανικής τους ιδιότητας, αναφέρονται στο θεσμό τής δουλείας και πρωταρχικά στους λόγους υπάρξεως του εν λόγω θεσμού. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** θέτοντας την ερώτηση πως προήλθε η δουλεία, απαντά ότι **κύριο αίτιο της δουλείας είναι η πλεονεξία και η αλαζονεία**. Οι Πατέρες κάνοντας λόγο για το αυτεξούσιο του ανθρώπου και την ελευθερία του, τονίζουν ότι **η δουλεία είναι προϊόν της αμαρτίας**. Ο **άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος** στρεφόμενος **εναντίον του εν λόγω θεσμού**, αναφέρει ότι **ο άνθρωπος πλάστηκε από το Θεό ελεύθερος** και αυτεξούσιος· ο μόνος περιορισμός του ήταν η εντολή που έλαβε απ' το Θεό. Σύμφωνα με τον ίδιο πατέρα,**η παράβαση της εντολής του Θεού είναι η αιτία της πραγματικής δουλείας** . Ο **ιερός Χρυσόστομος** παρατηρεί ότι **η δουλεία δεν αποτελούσε αρχέγονη κατάσταση του ανθρώπου** λέγοντας: «ουκ ην δούλος το παλαιόν· ο γαρ πλάτων τον άνθρωπον ουκ εποίησε αυτόν δούλον, αλλά ελεύθερον».
Συνέπεια της δωρεάς τής ελευθερίας και του αυτεξουσίου τού ανθρώπου αποτελεί η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων, ελευθέρων και δούλων. **Οι Πατέρες διδάσκουν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσο**ι. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** αναφέρει σχετικά ότι η δουλεία είναι μόνο κατ' όνομα και η εξουσία κατά σάρκα, και επομένως πρόσκαιρη και σύντομη. Ο ίδιος πατήρ παρατηρεί ότι κανείς Χριστιανός

δεν είναι δούλος και δεν διαφέρει σε τίποτε από τον ελεύθερο, εφ' όσον είναι μέλος της Εκκλησίας και αδελφός όχι τόσο του κυρίου του, αλλά περισσότερο του Ιησού Χριστού.
Εφ' όσον ως μέλη της Εκκλησίας και πλάσματα του Θεού όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, παρόμοια πρέπει να είναι η συμπεριφορά των κυρίων έναντι αυτών, που για οποιοδήποτε λόγο έχουν καταστεί δούλοι, να χαρακτηρίζεται δηλαδή από ισότητα και χριστιανική μεταχείριση. Αναγνωρίζοντας λοιπόν στο δούλο την «εικόνα του Θεού», είναι πρέπον να απονέμονται σ' αυτόν οι απαραίτητες αμοιβές διότι αλλιώς, σύμφωνα με τον **άγιο Ειρηναίο Λυώνος**, ένα τέτοιο έργο αποτελεί αδικία. Σημειώνει χαρακτηριστικά ο ιερός πατήρ· «ει τις ελεύθερος συναρπασθείς υπό τινος βία και δουλεύσας αυτώ έτη πολλά και αυξήσας την ουσίαν αυτού...εκ των πολλών αυτού κόπων και εκ του μεγάλου πορισμού ολίγα λαβών απέλθοι και εγκαλέσει τις αυτώ, ως μη ορθώς ποιήσαντι, αυτός άδικος κριτής φανήσεται τω μετά βίας καταδουλωθέντι».
Ο **ιερός Αυγουστίνος** για να διδάξει τους κυρίους δούλων, αναφέρει ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο προικίζοντάς τον με το λογικό. Δείγμα αυτού αποτελεί η αποφυγή της βίας και της κακοποιήσεως των συνανθρώπων. Ο **Κλήμης Αλεξανδρεύς** παρατηρεί ότι δεν υπάρχει καμιά διαφορά μεταξύ ελευθέρων και δούλων, διότι είναι άνθρωποι και έχουν και οι δυο κοινό πατέρα το Θεό. Παροτρύνει τους κυρίους να φέρονται σ' αυτούς όπως στον εαυτό τους και να χρησιμοποιούν την επιτίμηση αντί της τιμωρίας. Παράλληλα χαρακτηρίζεται από τον **άγιο Γρηγόριο Νύσσης** ο δεσπότης δούλων ως **ανατροπέας του νόμου του Θεού** και **καταπατητής της κυριότητάς Του έναντι του ανθρώπου**.
Δείγμα της ισότητας ελευθέρων και δούλων αποτελεί ο κοινός αγώνας για την κατάκτηση της αρετής. Γι' αυτό και ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** ερμηνεύοντας την **προς Φιλήμονα επιστολή του αποστόλου Παύλου** παρατηρεί ότι, εφ' όσον ο **Ονήσιμος**, ο οποίος ήταν δραπέτης, αξιώθηκε να γίνει μέλος της Εκκλησίας και να αλλάξει ριζικά, δεν πρέπει να απελπίζονται όλοι γενικά οι δούλοι, έστω κι αν φτάσουν στο έσχατο σημείο ηθικής καταπτώσεως, αλλά να μετανοούν. Οι δούλοι, ως μέλη της Εκκλησίας, θα πρέπει να αποδίδουν τον κατάλληλο σεβασμό στους κυρίους τους και να δουλεύουν όχι ως άνθρωποι, που επιδιώκουν τον ανθρώπινο έπαινο, αλλά ως δούλοι Θεού. Ηδη στα κείμενα των πρώτων χριστιανικών αιώνων διατυπώνεται τέτοια διδασκαλία. Ο **άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος** συνιστά στους δούλους να μην υπερηφανεύονται αλλά να δουλεύουν προς δόξαν Θεού. Αποτέλεσμα της εργασίας τους με σκοπό την δόξα του Θεού είναι να απολαύσουν ανώτερη ελευθερία, αυτήν που είναι απαλλαγή απ' τις επιθυμίες της αμαρτίας.
Στο **κείμενο της Διδαχής των Δώδεκα Αποστόλων** παροτρύνονται οι δούλοι να υπακούουν στους κυρίους αυτών, ενώ ο **Μέγας Βασίλειος** συνιστά στους δούλους εκείνους οι οποίοι, αφού κατέφυγαν σε κάποια μονή, απέκτησαν τα αναγκαία πνευματικά εφόδια, να επιστρέψουν στους κυρίους τους. Τους συμβουλεύει επίσης να συνεχίζουν να αγωνίζονται και να επιτελούν το καθήκον τους, ακόμη κι αν έχουν

άπιστους κυρίους, να υπομένουν και να πειθαρχούν στο θείο θέλημα προς δόξαν Θεού.

3. Πόλεμος – Ειρήνη

α) Το πρόβλημα του πολέμου σε παγκόσμια κλίμακα

[…]

β) Η ειρήνη και ο πόλεμος στην διδασκαλία του Χριστιανισμού

Στη χριστιανική διδασκαλία, ο πόλεμος θεωρείται τέλεια άρνηση της ειρήνης και συνεπώς καταδικάζεται. Η ειρήνη στα κείμενα της Καινής Διαθήκης, έχει τη σημασία όχι μόνο της ομαλής συμβίωσης των λαών και την απουσία της διχόνοιας, αλλά μάλλον την έννοια της μεσσιανικής σωτηρίας, όπως αυτή είχε διακηρυχθεί διαμέσου των αιώνων από τους προφήτες. Την πρώτη μαρτυρία για την ειρήνη που έχουμε στην Καινή Διαθήκη απαντάται στον αγγελικό ύμνο: «Δόξα εν υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη», ενώ ο Ιησούς Χριστός στην διδασκαλία Του έχει αναφερθεί στο θέμα της ειρήνης, η οποία νοείται και με την έννοια της **καταλλαγής με το συνάνθρωπο. Αυτή απαιτείται ως προϋπόθεση για την προσφορά οποιασδήποτε θυσίας και δεήσεως στο Θεό.** Στην επί του Ορους Ομιλία μακαρίζονται απ' το Χριστό οι ειρηνοποιοί και χαρακτηρίζονται ως υιοί Θεού. Ο Ιησούς Χριστός, με όσα είπε προς τον Πέτρο στον κήπο της Γεσθημανή, την ώρα που παραδίδονταν στους σταυρωτές Του, «απόστρεψόν σου την μάχαιρα εις τον τόπον αυτής, πάντες γαρ οι λαβόντες μάχαιραν, εν μαχαίρα αποθανούνται», κατεδίκασε ρητώς τον πόλεμο, ως παράβαση της έκτης εντολής του Μωσαϊκού νόμου «ου φονεύσεις». Η διδασκαλία του Ιησού Χριστού περί ειρηνεύσεως **δεν έχει την έννοια της οποιασδήποτε συμφιλιώσεως και καταλλαγής μεταξύ των ανθρώπων, όταν προσβάλλεται η αρετή και η πίστη**. Ο ίδιος ο Χριστός αναφέρει ότι **ήλθε να δημιουργήσει έχθρες και διχόνοιες ακόμη και μέσα στην οικογένεια, λόγω της πίστης ορισμένων μελών αυτής και της απιστίας άλλων** . Ετσι η ειρήνη στη διδασκαλία του Χριστιανισμού, **όταν δεν θίγεται η πίστη**, έχει υψίστη σημασία. Και τούτο διαφαίνεται από το γεγονός ότι κατά το βράδυ του **Μυστικού Δείπνου**, ο Ιησούς Χριστός άφησε παρακαταθήκη στους μαθητές Του την διδασκαλία Του περί ειρήνης. «Ειρήνην αφίημι υμίν, ειρήνην την εμήν δίδωμι υμίν· ου καθώς ο κόσμος δίδωσιν, εγώ δίδωμι υμίν». Στα προοίμια επιστολών της Καινής Διαθήκης, η

ειρήνη αναφέρεται ως δωρεά της Αγίας Τριάδος. Ο **απόστολος Παύλος**, στέλλοντας την **επιστολή του στους Χριστιανούς της Κορίνθου**, αναφέρει σχετικά: «Χάρις υμίν και ειρήνη από Θεού πατρός ημών και Κυρίου Ιησού Χριστού». Μέσω του συνδέσμου τής ειρήνης και της κοινωνίας με το Χριστό είναι δυνατόν να αποκτηθεί και να διατηρηθεί η ειρήνη, διότι λόγω αυτής δημιουργείται καταλλαγή και ειρήνη μέσω των ανθρώπων. Η υψίστη σημασία που κατέχει η ειρήνη στην διδασκαλία του Χριστιανισμού διαφαίνεται απ' τη θέση που έχει το εν λόγω αίτημα στην λειτουργική ζωή τής Εκκλησίας. Η μεγάλη συναπτή, η οποία λέγεται από το διάκονο, καλεί όλο το εκκλησίασμα να προσευχηθεί για την ειρήνη των ανθρώπων με το Θεό και υπέρ του σύμπαντος κόσμου.

γ) Οι Πατέρες έναντι του πολέμου και της ειρήνης

Η ειρήνη αποτελεί μέγιστο αγαθό για τις ανθρώπινες κοινωνίες, ώστε κανείς να μην επιθυμεί κάτι ανώτερο αυτής. Η μεγάλη σημασία που κατέχει το αγαθό της ειρήνης διαφαίνεται στην διδασκαλία των Πατέρων, αλλά και στην λατρευτική ζωή της Εκκλησίας. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** θεωρεί ότι τίποτε δεν μπορεί να συγκριθεί με το αγαθό της ειρήνης, διότι τίποτε δεν είναι ισάξιο αυτής. Τονίζει ο ιερός πατήρ την μεγάλη αξία αυτού του αγαθού, στηριζόμενος στην χριστιανική λατρεία, και μάλιστα στο κέντρο αυτής, τη Θεία Λειτουργία, όπου κυριαρχούν τα αιτήματα του διακόνου περί ειρήνης. Επιπλέον άξιο προσοχής είναι ότι ο επίσκοπος, προτού ανέλθει στο θρόνο του, ευλογεί το ποίμνιο, ώστε να αποκτήσει την ειρήνη, ενώ όταν τελειώσει η σύναξη και κάνει την απόλυση, επεύχεται λέγοντας: «Πορεύεσθε εις ειρήνην». Σημειώνοντας τη μεγάλη σημασία τής ειρήνης ο άγιος ιεράρχης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Αύτη γαρ εστίν η τροφός ημών και μήτηρ, θάλπουσα μετά πολλής της ακριβείας ημάς». Η ειρήνη αποτελεί αγαθό στο οποίο μπορούν και πρέπει να μετέχουν όλοι οι άνθρωποι, χωρίς να εκλέγονται ορισμένοι για τη μετοχή τους σ' αυτό και να απορρίπτονται άλλοι. Ο **Μέγας Βασίλειος** αναφέρει χαρακτηριστικά: «τοσούτον λέγω ότι το της ειρήνης καλόν, ει μεν εν τω ονόματι τής ειρήνης περιγράφεται μόνω, καταγέλαστον εστί τον δείνα και τον δείνα εκλεγομένους τούτοις μόνο μεταδιδόναι του ειρηναίου, ετέρους δε μυρίους αποκλείειν της προς το καλόν κοινωνίας», ενώ ο **άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος** παρατηρεί ότι όσοι αγαπούν και επιθυμούν την ειρήνη, προσεγγίζουν το Θεό. Ο ίδιος πατήρ σ' άλλο σημείο αναφέρει ότι η ειρήνη δεν αποτελεί στοιχείο μόνο των ανθρωπίνων κοινωνιών, αλλά η παρουσία της διαφαίνεται και στους νόμους που διέπουν την κτίση. Το σύμπαν ολόκληρο, η στεριά και η θάλασσα, μέσω των οποίων κηρύττεται σιωπηλά η παρουσία του Θεού, όταν αυτό παραμένει στα καθορισμένα πλαίσια της κτίσεως που έθεσε ο ίδιος ο Δημιουργός και ειρηνεύει με τον εαυτό του, αποτελεί «κόσμον». Κατά τον ίδιο πατέρα «ταύτα πάντα ούτως έχοντα και κατά τας πρώτας αιτίας της αρμονίας... τι ποτ' εχρήν δοκείν έτερον ή φιλίας και ομονοίας είναι κηρύγματα και νομοθετείν ανθρώποις δι' εαυτών το ομόψυχον;»· αναμφισβήτητα η ειρήνη αποτελεί αγαθό για την ανθρώπινη κοινωνία. Τούτο δεν σημαίνει

ότι είναι πάντα η καλύτερη λύση στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, ιδιαίτερα όταν αυτή συνδέεται με πάθη και αδυναμίες. Ο **άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος** θεμελιώνοντας αυτή τη θέση, αναφέρει ότι **όταν πρόκειται για ζητήματα πίστεως και ευσέβειας, προτιμάται ο πόλεμος. Συνιστά ο ιερός πατήρ να τίθεται ως ύψιστος σκοπός της ζωής ο φόβος του Θεού και κατά συνέπεια να διαφυλάττεται η πίστη και η αλήθεια** . Ο **άγιος Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης** αναφέρει ότι **όταν υπάρχουν ειρηνικές σχέσεις με άτομα που προσβάλλουν θέματα πίστεως και διαφθείρουν ήθη, αυτό αποτελεί απομάκρυνση και αλλοτρίωση του ανθρώπου από την ειρήνη**.
Η ειρήνη δεν μπορεί να νοηθεί ξεκομμένη και ασύνδετη απ' τις έννοιες της δικαιοσύνης και της αγάπης. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** παρατηρεί ότι **η αγάπη είναι φύλακας της ειρήνης** . Αυτό διαφαίνεται σ' όλες τις πτυχές της ζωής. Οι ληστές παύουν να έχουν ειρήνη και ομόνοια μεταξύ τους, όταν υπεισέλθει η διχόνοια και ο πόλεμος. Αρχίζει τότε να χρησιμοποιείται ληστρική συμπεριφορά ακόμη και μεταξύ τους. Το ίδιο φαινόμενο, δηλαδή η έλλειψη της αγάπης και η παρουσία της αμαρτίας, γίνεται συχνά αιτία διχονοιών και διαμαχών στους πλεονέκτες και τους μοιχούς. Ο άγιος πατήρ αναφέρει χαρακτηριστικά: «καθάπερ γαρ δύο θηρίων σφόδρα πεινώντων, αν μη τι γένοιτο μέσον το δυνάμενον υπ' αυτών αναλωθήναι, εαυτά κατεσθίουσιν· ούτω και επί των πλεονεκτών και των κακών εγένετο αν. Ωστε ουκ ένι ειρήνην είναι, μη πρότερον αρετής κατορθωθείσης». **Στο πλαίσιο της αγάπης θα πρέπει να εννοηθεί και η έννοια της διαφωνίας, όταν κακοποιείται και προσβάλλεται η ευσέβεια**. **Αλλά ακόμη και στην περίπτωση αυτή, η ψυχή δεν θα πρέπει να γίνει πεδίο μάχης και να δημιουργηθεί αποστροφή έναντι των ανθρώπων. Αντίθετα, εκείνο που πρέπει να γίνει είναι η καταπολέμηση τών λανθασμένων αντιλήψεων**. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** αναφέρει ότι **σε περίπτωση που κάποιος δεν ειρηνεύει μαζί μας, δεν θα πρέπει να υπάρχει μίσος και ταραχή στην ψυχή γι' αυτόν, αλλά να του βλέπουμε ως φίλο, χωρίς βέβαια να προδίδεται η αλήθεια**.
Οι Πατέρες κρίνουν αναγκαίο να κάνουν τον απαραίτητο **διαχωρισμό μεταξύ της ειρήνης εν Χριστώ και της κοσμικής ειρήνης** . Η πρώτη, η οποία περιέχει μέσα της το στοιχείο της μονιμότητας και της σταθερότητας αναπτύσσεται και δημιουργείται, όταν υπάρχει η ευλογία του Θεού. **Απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση της ειρήνης είναι η εσωτερική ειρήνη** . Οι Πατέρες βέβαια, δεν παραθεωρούν την ειρήνη των κοινωνιών, αλλά θεωρούν την εσωτερική ηρεμία προϋπόθεση αυτής. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** αναφερόμενος στο θέμα της ειρήνης και του πολέμου, παρατηρεί ότι υπάρχουν **τρία είδη πολέμου**. Το **πρώτο** πραγματοποιείται, όταν μία πολιτεία απειλείται από εξωτερικό εχθρό, το **δεύτερο**, όταν, ενώ επικρατεί εξωτερική ειρήνη, δημιουργείται εσωτερική διαμάχη, ενώ το **τρίτο** είδος, όταν ο καθένας πολεμά τον εαυτό του, ο οποίος, σύμφωνα με τον ιερό πατέρα είναι ο φοβερότερος. Η διαμάχη αυτή με τον εαυτό μας δημιουργείται όταν το σώμα μάχεται την ψυχή, και οπλίζει τις σαρκικές ηδονές, την οργή και το φόβο. Ο

ιερός πατήρ συνιστά να προσπαθούμε να εξαφανίσουμε αυτόν τον πόλεμο και να κατανικήσουμε τα πάθη, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα να μιλήσουμε για την ειρήνη στους συνανθρώπους μας. Η ειρήνη του εαυτού μας έχει άμεση σχέση με την ειρήνη και κοινωνία με το Θεό, η οποία είναι η προϋπόθεση και το αίτιο της εν Χριστώ ειρήνης. Ετσι δεν βλάπτεται σε τίποτα αυτός που έχει κοινωνία με το Θεό, κατανικάται ο φόβος του απέναντι σε οποιοδήποτε άτομο, ακόμα και απέναντι στον ίδιο το διάβολο. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** αναφέρει χαρακτηριστικά: «Ο μεν γαρ την παρά τω Θεώ χάριν έχων ουδένα δέδοικε, καν μυρία πάσχη δεινά· ου λέγω άνθρωπον, αλλ' ουδέ αυτόν τον διάβολον». Σε αντίθεση, **ο άνθρωπος, που δεν έχει κοινωνία με το Θεό, ακόμη κι αν φαίνεται ότι βρίσκεται σε ασφάλεια, δεν μπορεί να ειρηνεύσει, διότι πλήττεται από το αίσθημα της καχυποψίας έναντι όλων**.
Ειρηνεύοντας ο άνθρωπος με το Θεό και τον εαυτό του, αποκτά ηρεμία και αταραξία. Ο **Μέγας Βασίλειος** παρατηρεί ότι ο άνθρωπος, που έχει ειρήνη, είναι φανερός από την ηπιότητα του χαρακτήρος του, ενώ εκείνος που πολεμάται απ' τα πάθη, δεν έχει απολαύσει την εν Χριστώ ειρήνη. Ο ιερός πατήρ συνδέει άμεσα την ειρήνη με το Χριστό, ο Οποίος είναι ο χορηγός της, ενώ παράλληλα παρατηρεί ότι **η εσωτερική ειρήνη, η απαλλαγή απ' τα πάθη, προστατεύει από την επιρροή και παραδοχή λανθασμένων αντιλήψεων**. Συνιστά να αποζητούμε την ειρήνη που συνδέεται με την εξαφάνιση των θορύβων της κοσμικής ζωής. Σύμφωνα με τον **Αμμώνιο τον Αλεξανδρινό**, η ειρήνη του Χριστού, μας παρακινεί να ειρηνεύουμε πρωτίστως με τον εαυτό μας και έπειτα με τους άλλους. Γίνεται αναγκαίος ο διαχωρισμός αυτός στην διδασκαλία των Πατέρων, λόγω του ότι η ειρήνη αποτελεί στοιχείο και αγαθό της Καινής Διαθήκης, η οποία εμβαθύνει περισσότερο στην έννοια αυτής, απ' ότι η διδασκαλία και η σκέψη των προ Χριστού λαών.
Η έννοια της ειρήνης είναι διάχυτη στην διδασκαλία των Πατέρων. Ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος** αναφερόμενος στο περιεχόμενο της σταυρικής θυσίας του Θεανθρώπου, παρατηρεί ότι ο Χριστός κατήργησε την έχθρα που προϋπήρχε μεταξύ Θεού και ανθρώπων, ειρηνοποίησε τους ανθρώπους μεταξύ τους και εξαφάνισε τον πόλεμο. Ο ίδιος πατήρ ερμηνεύοντας την **προφητεία του Ησαΐου**: «συγκόψουσι τας μαχαίρας αυτών εις άροτρα και τας ζιβύνας αυτών εις δρέπανα, και ου λήψεται έθνος επ' έθνος μάχαιραν, και ου μη μάθωσι έτι του πολεμείν», αναφέρει ότι πριν από την σάρκωση του Χριστού, οι περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν όπλα σε μεγάλο βαθμό, ώστε οι πόλεις αναμεταξύ τους να εξοπλίζονται για πόλεμο. Από την εποχή όμως της εμφανίσεως και δράσεως της Εκκλησίας, το μεγαλύτερο μέρος τής οικουμένης ζει ειρηνικά, ενώ παράλληλα θα μπορούσαν να αποφευχθούν έστω και οι πόλεμοι που τυχόν υφίστανται, αν το πλήρωμα της Εκκλησίας επιτελούσε το χριστιανικό του καθήκον. Ο **άγιος Ισίδωρος ο Πηλουσιώτης** αναφερόμενος στο ίδιο χωρίο παρατηρεί ότι το άροτρο της ειρήνης, το οποίο αναφέρει ο προφήτης Ησαΐας, είναι η θεία διδασκαλία για το Χριστό, η οποία θα τιθασσεύσει τις φιλοπόλεμες χώρες, ώστε να μεταποιήσουν τα φονικά όργανα σε εργαλεία γεωργίας ωφέλιμα για τη ζωή του ανθρώπου.

Η ειρήνη ως διδασκαλία των Πατέρων κατέχει υψίστη θέση. Ο **άγιος Γρηγόριος Νύσσης**, αναφερόμενος στον **Μακαρισμό περί ειρηνοποιών**, παρατηρεί ότι η ειρήνη αποτελεί την αγαπητική σχέση προς τους συνανθρώπους μας, την οποία καλούμαστέ να έχουμε πρωτίστως εμείς οι ίδιοι. Η ειρήνη, σύμφωνα με τον ίδιο πατέρα, «αφανισμό ποιεί του κακού τη εαυτής παρουσία» και παρομοιάζεται με τη δύναμη που έχει η υγεία έναντι της ασθενείας και το φως έναντι του σκότους, ενώ ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος**, αναφερόμενος στον ίδιο μακαρισμό, σημειώνει ότι απορρίπτεται η διχόνοια μεταξύ κάποιων προσώπων και επιζητείται η συμφιλίωση των ιδίων αλλά και των άλλων, όταν υπάρχει μεταξύ τους έχθρα.
Παράλληλα με την ειρήνη, η οποία αποτελεί τη μεγαλύτερη από τις ευλογίες, οι Πατέρες ασχολούνται και με **το κοινωνικό πρόβλημα του πολέμου**, το οποίο είναι ένα από τα μεγαλύτερα δεινά που μαστίζουν τις ανθρώπινες κοινωνίες. **Έχει τις ρίζες του στην πλεονεξία του ανθρώπου, στην επιθυμία του για μεγαλύτερη απόκτηση πλούτου**. Ο **άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος** παρατηρεί ότι η **φιλαρχία, η φιλαργυρία, το μίσος και η υπερηφάνεια, αποτελούν αίτια της διχόνοιας**, ενώ ο ίδιος πατήρ υποστηρίζει ότι οι πόλεμοι συχνά γεννούν τους φόρους. Την **άμεση σχέση της φιλαργυρίας με τον πόλεμο** εντοπίζει ο **άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος**, παρατηρώντας ότι ο δεσμός με τα χρήματα είναι μεγάλος, και δεν συνειδητοποιείται ότι αυτός είναι ρίζα του κακού. Η φιλαργυρία συχνά γίνεται τόσο ισχυρή, ώστε να προκαλούνται διχόνοιες και πόλεμος μεταξύ συγγενών και μάλιστα αδελφών. Γενικά ο πόλεμος αποτελεί ένα απ' τά μεγαλύτερα κακά της ανθρωπότητας. Ο **Μέγας Αθανάσιος** παρατηρεί σχετικά ότι το να φονεύει κανείς τους εχθρούς του στον πόλεμο αποτελεί αξιέπαινη και νόμιμη πράξη. Για το λόγο αυτό απολαμβάνουν μεγάλες τιμές αυτοί που αρίστευσαν στον αμυντικό πόλεμο. Ο **Μέγας Βασίλειος** προσπαθώντας να εντοπίσει τον τρόπο σκέψης των προηγουμένων απ' αυτόν Πατέρων πάνω στο εν λόγω ζήτημα, παρατηρεί ότι οι Πατέρες δεν το θεώρησαν ως φόνο, διότι ήθελαν να φανούν ευσπλαχνικοί και να συγχωρήσουν αυτούς που αγωνίστηκαν για την αρετή και την ευσέβεια. Η απαγόρευση του φόνου αποτελεί εντολή του Θεού, μολονότι σε ορισμένες περιπτώσεις, είτε με νόμο, είτε με εντολή, υπάρχει εξαίρεση. Οπως συμβαίνει στις περιπτώσεις που το πρόσωπο που διέπραξε το φόνο, ακολούθησε τις διαταγές κάποιου άλλου. Ο **ιερός Αυγουστίνος** παρατηρεί ότι δεν καταπάτησαν την εντολή απαγορεύσεως του φόνου, εκείνοι που στην εξάσκηση των καθηκόντων τους, τιμώρησαν τους εχθρούς. Αν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις, κατά τις οποίες ένας νόμος, ή ο ίδιος ο Θεός διέταξε να φονεύσουν μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο, όπως ο Σαμψών και ο Αβραάμ, όποιος άλλος αφαίρεσε τη ζωή ανθρώπου είναι ένοχος ανθρωποκτονίας.

Επίλογος

Θέμα της παρούσης εργασίας απετέλεσαν διάφορα κοινωνικά προβλήματα που έχουν διαχρονική ισχύ, καθώς και η θέση των Πατέρων επάνω σ' αυτά. Αναγκαίο κρίθηκε

να αναπτυχθεί παράλληλα η θέση της θύραθεν φιλοσοφίας, των άλλων πολιτισμών και λαών καθώς και του Χριστιανισμού γενικά, ώστε να κατανοηθεί καλύτερα η στάση των Πατέρων έναντι αυτών των προβλημάτων. Στην εποχή μας, αλλά και σε άλλες ιστορικές περιόδους, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από έντονες ιδεολογικές αναζητήσεις, συχνά διερευνήθηκε η στάση των διαφόρων φιλοσοφικών συστημάτων και θρησκειών έναντι των προβλημάτων, που κατά καιρούς απασχόλησαν τις κοινωνίες. Μεταξύ αυτών το ενδιαφέρον στράφηκε στην Εκκλησία, στην διδασκαλία του Χριστιανισμού, όπως αυτή διακηρύχθηκε. Η διδασκαλία της Εκκλησίας, στην περίοδο συγγραφής των κειμένων της Καινής Διαθήκης, παρουσιάζεται σε πολύ αδρές γραμμές και δεν αναφέρεται εκτενώς σε ορισμένα κοινωνικά προβλήματα. Οι Πατέρες της Εκκλησίας, ζώντας το γνήσιο χριστιανικό φρόνημα, ως ποιμένες και γνώστες της χριστιανικής αλήθειας, αναφέρθηκαν σ' αυτήν εκτενέστερα, εντοπίζοντας τα βασικά στοιχεία ύπαρξης των εν λόγω προβλημάτων και τις τυχόν μεθόδους επιλύσεως αυτών, χωρίς όμως αυτές να βρίσκονται έξω από τον άνθρωπο και να είναι ανεξάρτητες από τον αγώνα του να μεταμορφωθεί εις «καινή κτίσιν».
Ετσι το ενδιαφέρον στράφηκε στην κοινωνική διδασκαλία των Πατέρων, την οποία χαρακτήρισαν μερικοί ως προϊόν συντηρητισμού της κατεστημένης κοινωνικής καταστάσεως και εμπόδιο για την πραγμάτωση κοινωνικών αλλαγών. Αυτή όμως είναι η μία μόνο όψη της αληθείας. Μπορεί η στάση των Πατέρων να φαίνεται ότι συντηρεί μια κατεστημένη κοινωνική κατάσταση, αλλά στην πραγματικότητα, η διδασκαλία τους βοήθησε στην βαθμιαία βελτίωση, αν όχι εξαφάνιση ορισμένων δεινών. Οι Πατέρες δεν θεώρησαν αναγκαίες τις ανατρεπτικές μεθόδους για την επίλυση των προβλημάτων της εποχής τους, και που λίγο ή πολύ απασχολούν κάθε ανθρώπινη κοινωνία, αλλά μεθόδους βαθιές και ουσιαστικές, που είναι πιο αποτελεσματικές. Μέσω των ομιλιών και της διδασκαλίας τους, προσπάθησαν να επιτύχουν την ανακαίνιση των ανθρώπων ως προσώπων. Η διδασκαλία τους, που αναφέρεται στην αρετή του αλληλοσεβασμού και της αγάπης, αποτελεί λύση στα προβλήματα των φυλετικών διακρίσεων και καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. **Η ιστορία απέδειξε ότι οι επαναστάσεις και οι δραστικές λύσεις μπορεί να ανατρέπουν μια κακώς κείμενη κοινωνική κατάσταση, αλλά σταδιακά γίνονται οι ίδιες κατεστημένο. Η αλλαγή των κοινωνικών θεσμών πραγματοποιείται μέσω της ανακαινίσεως του ανθρώπου, των ιδεολογιών του και εν τέλει της συμπεριφοράς του**. Η διδασκαλία των Πατέρων συνέβαλε τα μέγιστα σ' αυτό το σκοπό.

(Πλήθος παραπομπών καθώς και τα κεφάλαια που παραλείπονται, μπορείτε να βρείτε στο σχετικό τεύχος του περιοδικού «Θεοδρομία»)

(Πηγή: «ΘΕΟΔΡΟΜΙΑ» Ιαν. – Μαρ. 2008)